

ΑΝΩΤΑΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

**Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΝΟΜΟΤΕΛΕΙΑ
ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΑΣ ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑΣ**

ΒΑΪΤΟΥ ΑΧ. ΛΑΖΟΥ

Dr. rer. pol. F.V. Berlin W.
Λέκτορος της ΑΒΣΘ

**ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ
ΕΚΦΩΝΗΘΗΚΕ ΤΗΝ 24η ΜΑΡΤΙΟΥ 1983
ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΕΛΕΤΩΝ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ**

**ΠΡΟΤΑΣΣΕΤΑΙ ΕΙΣΗΓΗΣΗ
ΤΟΥ ΠΡΥΤΑΝΕΩΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
Κ. ΜΙΧ. ΧΑΤΖΗΠΡΟΚΟΠΙΟΥ**

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1983.

Αγαπητοί συνάδελφοι
Αγαπητοί φοιτήτες και φοιτήτριες
Κυρίες και κύριοι

Όπως κάθε χρόνο έτσι και φέτος βρισκόμαστε εδώ για να γιορτάσουμε με τούτη τη σεμνή τελετή την επέτοιο ενός από τους πιο σημαντικούς σταθμούς της ιστορίας του έθνους μας.

Ο μεγάλος απελευθερωτικός αγώνας του 1821 υπήρξε προϊόν μιας σύνθετης διαδικασίας οικονομικών, κοινωνικών και πνευματικών εξελίξεων. Υπήρξε αποτέλεσμα εσωτερικών και διεθνών ανακατατάξεων, αντιθέσεων και αναπόφευκτων συγκρούσεων ανάμεσα στο παλιό και το καινούργιο. Είναι ακόμα ο τελευταίος κρίκος σε μια αλυσίδα επαναστατικών εξεγέρσεων που σημειώνονται από τα πρώτα σχεδόν χρόνια της ξένης κατάκτησης.

Αυτή την τελευταία πτυχή της επαναστατικής διαδικασίας, που παρόμοια της ήταν το 1821, θα μας αναπτύξει σήμερα ο λέκτορας κ. Βαίος Λάζος που θα μας μιλήσει με θέμα: «Η ιστορική νομοτέλεια της Εθνικής μας Παλιγγενεσίας».

‘Η Ιστορική νομοτέλεια τῆς ἑθνικῆς μας παλιγγενεσίας

Κύριε πρόεδρε

Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι

Κυρίες και κύριοι

Γιορτάζουμε σήμερα μια λαμπρή επέτειο για τη χώρα μας, ίσως την πιό λαμπρή και την πιο ουσιαστική επέτειο. Την εθνική εξέγερση του 1821. Και είναι ίσως η πιο λαμπρή και η πιο ουσιαστική η επέτειος αυτή, κυρίες και κύριοι, διότι την ημέρα αυτή, στις 25 Μαρτίου 1821, η Ελλάδα άρχισε έναν αγώνα που τελικά κατέληξε σε επιτυχία για την εθνική της επαναγέννηση, για την υπαρξιακή της επανασύσταση. Τετρακόσια ολόκληρα χρόνια δεν είχε δική της κρατική υπόσταση. Υπήρχε μόνο σαν ιδέα, σαν έθνος, σαν άσβεστη και αθάνατη ελληνική ψυχή. Όχι όμως σαν κράτος, ούτε σαν εθνικός οργανισμός. Πάνω από αυτόν στεκόταν η εξουσία του Τούρκου σουλτάνου, η διοίκηση ήταν το φιρμάνι και το βεράτιο κι όχι ο ελληνικός νόμος.

Η χώρα μας πραγματικά για 400 χρόνια δεν υπήρχε σαν κράτος. Όμως, όπως είπαμε, δεν έσβησε και σαν ιδέα, σαν ψυχή, σαν εθνότητα. Και πριν από 160 περίπου χρόνια, στις 25 Μαρτίου 1821 ξεσηκώθηκε για να πάρει αυτό που της έλειπε: την εξουσία στα χέρια της. Να διώξει τον τύραννο. Να τινάξει τον ζυγό, να πετάξει πέρα την σκλαβιά. Και να γίνει ελεύθερη.

Και έγινε ελεύθερη. Αρχίζοντας τον αγώνα της στις 25 Μαρτίου 1821. Αυτήν λοιπόν την επέτειο γιορτάζουμε σήμερα. Και είναι ουσιαστική, όπως είπαμε, αυτή η επέτειος και η πιό λαμπρή, γιατί ποτέ άλλοτε η Ελλάδα δεν είχε ζήσει 400 χρόνια σκλαβωμένη. Μπορεί να υπέκυπτε κατά καιρούς σε τυράννους, να έχανε εδάφη, να δεχότανε επιδρομές. Όμως αυτή του τούρκου βανδάλου ήταν η χειρότερη, η τρομερώτερη και η πιο μακροχρόνια. Ήταν η έθνος στις 29 Μαΐου 1453 καταλύθηκε αλλά η ψυχή έμεινε αδούλωτη και έτσι φτάσαμε κατόπιν στην εξέγερση του 1821.

Αλλά πως φτάσαμε αλήθεια στην παλιγγενεσία αυτή;

Μια ιστορική νομοτέλεια οδήγησε τα πράγματα στο ξεσήκωμα αυτό. Μια ιστορική νομοτέλεια που είχε απλώς σαν κατάληξη την Αγία Λαύρα της Πελοποννήσου, αλλά που δεν ήταν όλο κι όλο αυτό το

ξεσήκωμα. Το ξεσήκωμα στην πραγματικότητα δεν έγινε στο μοναστήρι αυτό της Αγίας Λαύρας στις 25 Μαρτίου του 1821. Ήταν ένα διαρκές ξεσήκωμα, μια συνεχής και αδιάκοπη επανάσταση κατά του τούρκου αφέντη που δεν έλειψε ποτέ. Άρχισε τη νύχτα ακόμα που η Πόλη έπεσε, όταν ο τελευταίος Παλαιολόγος έπεφτε μαχόμενος στα τείχη. Την ώρα που ο βάνδαλος τούρκος πατούσε τα ιερά χώματα της Πόλης, την ώρα που έσφαζε, βίαζε, έκαιγε και ξεκλήριζε τον ελληνισμό. Εκείνη την ώρα ακριβώς ακούστηκε σαν θρήνος, αλλά και σαν αισιόδοξο μήνυμα η άγνωστη κραυγή του λαϊκού βάρδου:

Σώπασε κυρα-Δέσποινα και μη πολυδακρύζεις
πάλι με χρόνια με καιρούς, πάλι δικά μας θάναι.

Εκείνη τη στιγμή ακριβώς άρχιζε ξανά ο αγώνας του ελληνισμού. Για την απελευθέρωση τώρα, όχι για την απόκρουση του εχθρού, αλλά για την αποτίναξη του ζυγού. Η εξέγερση ήταν συνεχής. Έκαιγε ο πόθος τις ψυχές του έθνους, θέρμαινε τα όνειρα και τους πόθους των σκλαβωμένων. Όμως δεν ήταν απλές προσδοκίες, δεν ήταν απλοί ρεμβασμοί για μια μελλοντική ανεξαρτησία. Η εξέγερση δεν ήταν μόνο με το νού. Ήταν και με το σώμα.

Ίσως είναι άγνωστο αλλά ανάμεσα στο 1453 και στο 1821 έντεκα επαναστάσεις επιχείρησε το ελληνικό έθνος κατά του τούρκου δυνάστη. Έντεκα συνολικά επαναστάσεις. Έντεκα ξεσηκωμούς που αυτοχώς δεν είχανε ευτυχή κατάληξη. Απετέλεσαν όμως την ιστορική νομοτέλεια που αναφέραμε στην αρχή και που οδήγησε νομοτελειακά πια στο 1821. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι πραγματικά η Αγία Λαύρα ήταν η απόληξη, η κατάληξη, το αποκορύφωμα αυτής της ιστορικής νομοτέλειας και όχι ένα γεγονός αυτό καθ' εαυτό, αυτόνομο, αυτοπροσδιορισμένο. Η Αγία Λαύρα και το λάβαρο που ύψωσε ο Δεσπότης στις 25 Μαρτίου 1821 ήταν το αποκορύφωμα και συγχρόνως το τέρμα της ιστορικής που 400 χρόνια τώρα το ελληνικό έθνος είχε κινήσει για να πετύχει την υπαρξιακή του καταξίωση.

Και δεν ήταν βέβαια μονάχα τα 11 κινήματα που αναφέραμε στην αρχή. Το γένος ξεσηκώθηκε 11 φορές χωρίς επιτυχία, αλλά ολόκληρη αυτή η χρονική περίοδος των 400 χρόνων είναι γεμάτη από πράξεις ξεσηκωμού, μικροκινήματα, συγκρούσεις και άλλα παρόμοια που ωστόσο δεν έπαιρναν τελικά την μορφή μιας συγκροτημένης εξεγέρσεως. Συχνά ήταν μεμονωμένα περιστατικά ενός αρματωλού, ενός καπετάνιου, μιας κλέφτικης οικογένειας ή μιας περιοχής. Όμως αυτά τα μεμονωμένα τα μικρά και στρατιωτικά συχνά ίσως ασήμαντα περιστατικά ήταν τα μικρά λιθάρια που χτίζανε το οικοδόμημα της Ι-

στορικής νομοτέλειας για την δικαιώση του έθνους. Και οι 11 επαναστάσεις ήταν θα λέγαμε τα αγκωνάρια του οικοδομήματος, τα κεντρικά υποστηλώματα, τα δυνατώτερα δοκάρια.

Το οικοδόμημα όμως το χτίζανε ακόμα και οι 2-3 ντουφεκιές πούριχνε ένας ανώνυμος αρματωλός εναντίον του τούρκου δυνάστη. Ακόμα και το πρόχειρο μπουρλότο πούβαζε ο άγνωστος έλληνας ναύτης στο τούρκικο πλεούμενο. Ο Κανάρης ήταν τότε η αποθέωση, το απαύγασμα της νομοτέλειας, ο άγνωστος ναύτης και ο ανώνυμος αρματωλός το μικρό λιθαράκι που όμως γέμιζε κάποιο κενό.

Ας δούμε όμως τώρα αυτές τις 11 επαναστάσεις σε συντομία που προηγήθηκαν του ξεσηκωμού της Αγίας Λαύρας.

Η πρώτη εξέγερση

Η πρώτη εξέγερση έγινε μόλις 42 χρόνια μετά την άλωση της Πόλης, δηλαδή το 1495. Ήταν αρκετά ευρεία από πλευράς ελληνικού γεωγραφικού χώρου και κατελάμβανε την Πελοπόννησο, Στερεά Ελλάδα, Θεσσαλία και Ήπειρο. Κύριος υποκινητής για την εξέγερση αυτή ήταν ο βασιλιάς Κάρολος της Γαλλίας ο οποίος προέβαλλε στην Πύλη κληρονομικά δικαιώματα από τον αποθανόντα έλληνα ηγεμόνα της Πελοποννήσου Ανδρέα Παλαιολόγο. Ο Σουλτάνος αρνήθηκε βέβαια κάτι τέτοιο κι ο Κάρολος ξεσήκωσε τους κατοίκους των περιοχών αυτών - σχεδόν δηλαδή ολοκλήρου της Ελλάδος - υποσχόμενος βοήθεια. Η βοήθεια όμως στο τέλος δεν ήρθε και ο ξεσηκωμός ασυντόνιστος και προπάντων ανοργάνωτος και χωρίς την γαλλική βοήθεια κατέληξε σε ήττα και ανελέητη σφαγή. Χιλιάδες γυναικόπαιδα σύρθηκαν τότε στα σκλαβοπάζαρα της ανατολής και εκατοντάδες θυμάτων από σφαγές, βιασμούς, λεηλασίες και φόνους δέχθηκε στο κορμί της η ματωμένη Ελλάδα.

Ας σημειωθεί ότι λίγο πιο μπροστά στα 1465, δηλαδή μόλις 12 χρόνια μετά την άλωση της Πόλης μια άλλη εξέγερση τοπική αυτή, στη Σπάρτη, στη Μάνη και στο Αίγιο είχε κατασταλεί και πνιγεί στο αίμα.

Έτσι έκλεισε ο 15ος αιώνας.

Με τον ερχομό του 16ου αιώνα και μέχρι το τέλος του σημειώθηκαν άλλοι 4 ξεσηκωμοί του γένους. Συγκεκριμένα: Ο **δεύτερος** έγινε το 1535 στην Πελοπόννησο με υποκίνηση των Ενετών. Και πάλι εδώ βλέπουμε ότι κάποιος ξένος μοχλός έπαιξε ρόλο στο ξεσήκωμα. Στο πρώτο ξεσήκωμα ήταν η Γαλλία - ο βασιλιάς Κάρολος. Τώρα οι Ενετοί. Όπως θα δούμε και στις υπόλοιπες εξεγέρσεις σχεδόν πάντα οι

Έλληνες στηρίζονταν ή ξεσηκωνόταν παρακινούμενοι από κάποια ξένη δύναμη. Εν πάσῃ περιπτώσει οι Ενετοί δεν βοήθησαν στη δεύτερη ετούτη εξέγερση αποτελεσματικά και η ξεσηκωμένη Πελοπόννησος νικήθηκε από τα σουλτανικά στρατεύματα. Νέες σφαγές, νέες λεηλασίες, νέοι εξανδραποδισμοί.

Αλλά και πάλι οι Ενετοί ξεσήκωσαν την **τρίτη εξέγερση** αυτή τη φορά το 1571 στη Στερεά Ελλάδα. Στόλος των Ενετών, Ιταλών και Ισπανών ενίκησε τον Τουρκικό στη Ναύπακτο. Οι έλληνες ανεθάρρησαν, ξεσηκώθηκαν, αλλά όταν οι ξένοι φύγανε, η ήττα ήρθε μοιραία. Και πάλι νέες σφαγές, λεηλασίες και φόνοι. Η πιο τραγική ήταν η περιβόητη σφαγή στα Σάλωνα (στην 'Αμφισσα) όπου τα πάντα ισοπεδώθηκαν από τους Τούρκους.

Η **τέταρτη εξέγερση** ήταν κάπως περιορισμένη. Έγινε από τον καπετάνιο Θεόδωρο Γρίβα το 1585 στην Ακαρνανία, χωρίς ξένη βοήθεια, αλλά με συμπολεμιστές του τους καπετάνιους της Ήπειρου Δράκο και Μαλάμο. Απέτυχε βέβαια κι αυτή γιατί είχε πολύ λίγα ερισματα επιτυχίας. Η Ακαρνανία και η Ήπειρος γνωρίσαν τότε νέο λουτρό αίματος.

Μια άλλη εξέγερση, η **πέμπτη δεν είχε καλύτερη τύχη**, μολονότι ήταν περισσότερο συντονισμένη. Έγινε το 1575 αρχικά στη Μάνη και κατόπιν σ' ολόκληρη την Πελοπόννησο με αρχηγούς τους δύο αδελφούς δεσποτάδες Μακάριο Επιδαύρου και Θεόδωρο Θράκης. Η ξένη δύναμη εδώ ήταν ο Ιωάννης ο Αυστριακός. Η βοήθεια όμως δεν ήρθε τα δύο αδέλφια, οι δύο δεσποτάδες δηλαδή, παλαιψανε 2 ολόκληρα χρόνια, αλλά στο τέλος νικήθηκαν. Και μόλις κατορθώσανε να φύγουνε για την Ισπανία. Πισώ τους η Πελοπόννησος γνώριζε για ακόμα μια φορά την τουρκική θηριωδία. Οι επίσκοποι Πατρών και Θεσσαλονίκης καήκανε ζωντανοί σαν εκδίκηση από τους Τούρκους. Ας σημειωθεί όμως ότι αυτή η εξέγερση ξύπνησε για πρώτη φορά σε ευρεία κλίμακα την κοινή γνώμη της Ευρώπης για τα ελληνικά δίκαια. Έτσι τελείωσε ο 16ος αιώνας.

Με τον 17ο αιώνα έχουμε 3 ακόμα επαναστάσεις.

Η μια, η **έκτη δηλαδή**, το 1600 που υποκινήθηκε από τους Ιππότες της Μάλτας με μια υποτιθέμενη απόβαση στην Ήπειρο. Η απόβαση δεν έγινε, αλλά στο μεταξύ η Ήπειρος είχε ξεσηκωθεί. Νέα ήττα, νέα σφαγή κι εδώ.

Η **έβδομη εξέγερση διήρκησε 12 χρόνια**, δηλαδή από το 1600 μέχρι το 1612. Ήταν η περισσότερο πανελλήνια γιατί κατέλαβε σχεδόν όλη την Ελλάδα. Υποκινητής εδώ ένας άλλος Κάρολος της Γαλλίας που είχε κι αυτός κληρονομικές απαιτήσεις όπως και ο προηγούμε-

νος. Ο Σουλτάνος αρνήθηκε φυσικά και ο καλός μας φίλος Έεσήκωσε εναντίον του τους σκλαβωμένους ραγιάδες που διψούσανε για ελευθερία. Όλη η Ελλάδα τότε πήρε φωτιά, αλλά ο Κάρολος όλο υποσχέσεις ήτανε. Βοήθεια δεν ερχότανε και οι Έλληνες πολεμούσανε 12 ολόκληρα χρόνια μόνοι τους. Στο τέλος νικηθήκαν. Η Πελοπόννησος, η Στερεά, η Θεσσαλία και η Ήπειρος πνιγήκανε στο αίμα. Χιλιάδες ήταν οι σφαγιασθέντες, οι απαχθέντες, οι απαγχονισμένοι. Ο Δεσπότης των Τρικάλων Διονύσιος, γνωστός και σαν Διονύσιος ο Σκυλόσοφος, εγδάρει ζωντανός. Αμέτρητα κεφάλια σφαγιασθέντων κρεμότανε στις κεντρικές πλατείες των Τρικάλων, της Λαρίσης, των Ιωαννίνων για εκφοβισμό των Ελλήνων. Η λαϊκή μούσα θρήνησε τότε τον σφαγιασμό του Διονυσίου μ' ένα πικρό τραγούδι.

Δεσπότη μου τι σήκωσες τον κόσμο στο σεφέρι
και ρήμαξαν τα Γιάννενα και ρήμαξε ο τόπος;

Έτσι και η έβδομη εξέγερση του γένους μας πνίγηκε στο αίμα. Η όγδοη έγινε το 1683 και κράτησε ως το 1699. Έγινε με την ευκαιρία του πολέμου που κήρυξε η Αυστρία εναντίον της Τουρκίας. Στο τέλος όμως αναμίχθηκαν στον πόλεμο αυτό όλα σχεδόν τα τότε κράτη της Ευρώπης. Ο τσάρος Πέτρος της Ρωσίας ήταν ο κύριος υποκινητής για την Ελλάδα, αλλά και οι Ενετοί αναμείχθηκαν ενεργά. Έστειλαν τον Μοροζίνη με εκστρατευτικό σώμα στην Πελοπόννησο που την απελευθέρωσε από τους Τούρκους και την υπέταξε στην ηγεμονία των Ενετών κι αυτό μάλιστα επίσημα με την Συνθήκη του 1689. Έτσι η Πελοπόννησος άλλαξε απλώς αφέντη, αφού πρώτα είχε πνιγεί στο αίμα. Στο αίμα πνίγηκε η Στερεά και η Θεσσαλία επίσης. Η εκκλησία έδωσε τότε στο βωμό 7 πατριάρχες: 1) Κύριλλος Λούκαρις στραγγαλισθείς 2) Κύριλλος Κονταρής, απαγχονισθείς 3) Παρθένιος ο Α' δηλητηριασθείς 4) Παρθένιος ο Β' στραγγαλισθείς 5) Παρθένιος ο Γ' απαγχονισθείς 6) Γαβριήλ ο Β' απαγχονισθείς ή αποκεφαλισθείς και 7) Ραφαήλ ο Β' Βιαίως και αγριώς θανατωθείς όπως αναφέρει ένα σχετικό χρονικό. Ωστόσο και η όγδοη εξέγερση, είχε την ίδια τύχη, όπως είπαμε με τις άλλες.

Η ένατη είχε σαν υποκινητή πάλι την Ρωσία, αυτή τη φορά την γνωστή Αικατερίνη την Μεγάλη. Η αυτοκράτειρα αυτή κάθε άλλο παρά από αγνό φιλελληνισμό παρακινούμενη, θέλησε να αναστήσει ξανά την παλιά βυζαντινή αυτοκρατορία. Πισω από το σχέδιο αυτό κρύβοτανε η σκέψη ότι έτσι θα γκρεμίζοτανε η οθωμανική αυτοκρατορία και ταυτόχρονα η νέα δύναμη (το νέο Βυζάντιο δηλαδή) θα ήταν δικό της υποχείριο αφού αυτή θα το αναστήλωνε. Εξ άλλου μην ξεχνάμε ότι στην αυλή και στο στρατό της υπηρετούσανε τότε πολλά και λαμ-

πρά ονόματα της Ελληνικής παροικίας με μεγάλα και καίρια αξιώματα. Έτσι ξέσπασε στον ελληνικό σκλαβωμένο χώρο μια νέα επανάσταση. Ήρθε ο ναύαρχος Ορλώφ - είναι γνωστά άλλωστε τα γεγονότα και ας μην τα επαναλαμβάνουμε - έγιναν συγκρούσεις, ο τόπος ξεσηκώθηκε, στο τέλος όμως ο Ορλώφ απεχώρησε ευγενικά και οι ραγιάδες μείνανε μόνοι. Χρονολογικά τα γεγονότα αρχίσανε το 1767 με τον απεσταλμένο της Αικατερίνης Έλληνα λοχαγό Παπαζώλη που ήρθε στην Ελλάδα και προετοίμασε την εξέγερση στη Θεσσαλία, Στερεά και Πελοπόννησο. Το 1770 ξέσπασε ο πόλεμος μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας και ταυτόχρονα ήρθε ο Ορλώφ. Το 1774 γίνεται η γνωστή συνθήκη ειρήνης μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας του Κιουτσούκ - Καϊναρτζή με γενική αμνηστία που περιλάμβανε και τους Έλληνες. Μέχρι τότε όμως η Ελλάδα είχε βουτηχτεί στο αίμα. Μόλις που γλύτωσε με την αμνηστία αυτή ο δωδεκαετής τότε Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Λίγο αργότερα το 1778 κατεβαίνει πάλι με υποκίνηση της Αικατερίνης ο περίφημος Λάμπρος Κατσώνης. Νέος ξεσηκωμός, αυτή τη φορά με κύριο αρχηγό τον Ανδρούτσο, πατέρα του Οδυσσέα Αντρούτσου. Νέα ήττα, νέα σφαγή, νέο αίμα. Και ο λαϊκός βάρδος τραγουδούσε πικρά:

Σαν σ' αρέσει μπάρμπα - Λάμπρο
Ξαναπέρνα από την 'Ανδρο.

Ήταν γιατί ο Λάμπρος Κατσώνης νικήθηκε στα στενά της Άνδρου.

Η δεκατητη εξέγερση ήταν περιορισμένη. Είναι η γνωστή εποποίεια του Σουλίου μεταξύ 1800-1803. Ο καλόγγηρος Σαμουήλ με την ανατίναξη του φρουρίου στο Κούγκι, ο χορός του Ζαλόγγου και η Δέσπω η Τζαβέλαινα είναι μερικά λαμπρά στοιχεία της εποποίειας αυτής.

Και τέλος η ενδέκατη εξεγερση έγινε στη Θεσσαλία το 1807 και κράτησε ως το 1815 με επικεφαλής τα αρματωλίκια των Βλαχαβαίων και των Λαζαίων στα Χάσια και με τον περίφημο αρματωλό Νικοτσάρα στη Μακεδονία. Πνίγηκε κι αυτή στο αίμα αλλά ήδη το πλήρωμα του χρόνου είχε φτάσει. Η 25η Μαρτίου 1821 πλησίαζε πια. Το γένος θα αναστανότανε έπειτα από 400 χρόνια μαύρη σκλαβιά.

Έτσι βλέπουμε ότι μια ιστορική νομοτέλεια ήταν αυτή που δημιούργησε - ή οδήγησε - στον ξεσηκωμό του έθνους το 1821. Οι ξεσηκωμοί που περιγράψαμε ήταν τα κύρια δοκάρια που υποστηλώσανε την νομοτέλεια αυτή. Έτσι γίνεται φανερό ότι η επανάσταση του 1821 δεν ήταν ένα μεμονωμένο - έστω επιτυχημένο - κίνημα των υποδούλων Ελλήνων. Δεν γενήθηκε, ούτε ξεκίνησε αυτόματα, ούτε είχε ταξικές ή άλλες παρορμήσεις. Ήταν μια εθνική επιταγή της Ελληνι-

κής ψυχής για υπαρξιακή δικαιώση. Ήταν μ' άλλα λόγια αυτό που είπαμε πιο πάνω μια ιστορική νομοτέλεια που ξεκίνησε τη μαυρή νύχτα του 1853 που έπεφτε η πόλη.

Αλλά ποιοι μοχλοί κινήσανε αυτήν την νομοτέλεια προωθητικά πρός τα μπρός;

Κατά την γνώμη μας 5 ήτανε οι μοχλοί αυτοί. Με άλλα λόγια 5 είναι κατά την δική μας γνώμη οι παράγοντες που κρατήσανε το ελληνικό έθνος σε διαρκή εξέγερση, που το οδηγήσανε συχνά - 11 φορές όπως είπαμε ανεπιτυχώς και την δωδέκατη με επιτυχία - στην εξέγερση και που τέλος συνθέτουνε όλη αυτή την διεργασία που κορυφώθηκε στην Αγία Λαύρα το 1821.

Αυτοί οι παράγοντες είναι:

- 1) Η εκκλησία**, σαν ίδρυμα, σαν σύνολο, σαν ιεράρχες, σαν πατριάρχες, ή σαν απλός ιερέας.
 - 2) Ο απλός λαός** σαν σύνολο, σαν κλέφτες, σαν αρματωλοί ή ακόμα και σαν άτακτα στίφη, σαν γυναικόπαιδα που πολεμούσανε κι αυτά ή σαν κυρά-Φροσύνη.
 - 3) Οι ξένοι** που μπορούμε να τους χωρίσουμε σε δύο κατηγορίες: Πρώτον στους φιλέλληνες που ήρθανε εδώ ή αγωνιστήκανε από την πατρίδα τους ακόμα ο καθένας με τον τρόπο του και από το πόστο του για την Ελλάδα και δεύτερον στις **πολιτικές δυνάμεις**, σαν κόμματα, σαν μονάρχες ή κυβερνήσεις που συχνά πυκνά καθορίζανε αρνητικά ή θετικά την εξέλιξη των πραγμάτων μας.
 - 4) Οι Έλληνες της διασποράς** που και αν δεν πολεμήσανε με τα καρυφίλια στο μετεριζί κάνανα εν τούτοις έναν άλλο αγώνα εξ ίσου σοβαρό. Ξεσηκώνανε την ξένη κοινή γνώμη, τις ξένες κυβερνήσεις, μαζεύανε χρήματα, τυπώνανε βιβλία, καταλάμβαναν αξιώματα στις ξένες αυλέςς και βοήθουσανε το σκλαβωμένο έθνος με ότι μπορούσε ο καθένας τους. Και τέλος είναι:
 - 5) Οι Φαναριώτες** το γνωστό Φανάρι που ήταν μια συνοικία στην Κων/πολη όπου μαζεύτηκε η αφρόκρεμα της τότε υπόδουλης Ελλάδος και που κατέβαλε στην σουλτανική ιεραρχία μεγάλα πόστα καθοριστικά για το έθνος. Ας σημειωθεί εδώ ότι σαν Φανάρι νοείται το σύνολο των επιφανών Ελλήνων που ζήσανε μέσα στο σκλαβωμένο έθνος και όχι έξω απ' αυτό, γιατί τότε θα το υπολογιζαμε στον ελληνισμό της διασποράς.
- Εκκλησία λοιπόν, λαός ξένες δυνάμεις και φιλέλληνες, ελληνισμός της διασποράς και φαναριώτες - αυτοί ήταν οι σημαντικότεροι παράγοντες που βοήθησαν προωθητικά και αποφασιστικά την ιστορική εξέλιξη στη δικαιώση της με την επανάσταση του 1821. Ας τους δούμε σύντομα.

1. Η Εκκλησία

Πριν από όλα έρχεται η εκκλησία που μπορεί να χαρακτηριστεί άνετα σαν ο κυριώτερος παράγοντας της νομοτέλειας αυτης. Αυτό δεν είναι τυχαίο. Γιατί σαν εκκλησία δεν νοείται εδώ μόνο το γνωστό μας κτιριακό συγκρότημα με τον τρούλο και το σταυρό επάνω, ούτε ακόμα μόνο ο νοητός οργανισμός που αποκαλούμε γενικά εκκλησία, αλλά ο ιερωμένος, ο ιεράρχης ο μοναχός το μοναστήρι, ο πατριάρχης, ο απλός ανώνυμος ιερέας του χωριού ή ακόμα η πίστη στον χριστιανισμό, η χριστιανική συνείδηση του απλού έλληνα ραγιά, η χριστιανική παράδοση, η χριστιανική νοοτροπία.

Όλα αυτά αποτελέσανε ένα ισχυρό σύνολο - την Εκκλησία γενικά που κράτησε άσβεστη τη φλόγα για λευτεριά στην ψυχή του σκλαβαμένου Έλληνα αλλά που κράτησε κυρίως την συνείδηση στον απλό ραγιά ότι είναι Έλληνας.

Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι σήμερα - ας μην το ξεχνάμε αυτό - γιορτάζουμε όχι μόνο τον ξεσηκωμό του έθνους, αλλά και τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου. Ισως είναι μια ασήμαντη ιστορική παραδοξότητα, αλλά είναι γεγονός - καθαρά τυχαίο αυτό; - ότι ο Δεσπότης που ύψωσε το λάβαρο της επαναστάσεως στις 25 Μαρτίου 1821, γεννήθηκε μια άλλη 25 Μαρτίου. Πραγματικά. Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός γεννήθηκε στις 25 Μαρτίου του 1771, στην Δημητσάνα της Πελοποννήσου. Άλλα πέρα από αυτή την τυχαιότητα ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου συμβολίζει για τον Χριστιανισμό την αναγέννηση του ανθρώπου, γιατί προμηνάει, προαναγγέλλει την έλευση του Σωτήρος. Η Αγία Λαύρα προμηνάει πάλι με τη σειρά της την αναγέννηση του έθνους μας. Οι δύο συμβολισμοί είναι εμφανείς και συμπίπτουν στην αυτή ημερομηνία. Στις 25 Μαρτίου Δεσπότης-άνθρωπος της εκκλησίας - σήκωσε το λάβαρο. Όχι γιατί δεν θα μπορούσε να το σηκώσει ο Κολοκοτρώνης ή ο Καραϊσκάκης. Άλλα γιατί το γένος είχε πίστη στο Χριστιανικό Θεό και ήθελε τον αγώνα να τον ευλογήσει ο Θεός μέσω του αντιπροσώπου του ιεράρχη, και ο ξεσηκωμός άρχισε την ημέρα του Ευαγγελισμού. Για να σημάνει την αναγέννηση του έθνους μας.

Άλλα σ' όλη τη διάρκεια της σκλαβιάς των 400 χρόνων μεγάλος είναι ο αριθμός των ιερωμένων - πατριάρχες, αρχιερείς, δεσποτάδες, διάκοι, ιερείς, μοναχοί - που πέσανε για τον αγώνα, που σουβλιστήκανε ακόμα και ζωντανοί από τον βάρβαρο Τούρκο, γιατί δεν θέλανε να αρνηθούν την πίστη και το γένος μας. Ο ιστορικός Πουκεβίλ τους αριθμεί σε 6.000. Ιδού ένα μικρό απάνθισμα εδώ: Ο Πατριάρχης Γρη-

γόριος ο Ε' που κρεμάστηκε στην Ωραία Πύλη με την έναρξη της επαναστάσεως στις 10 Απριλίου 1821 ημέρα Πάσχα. Ο Παπαφλέσας, ο Αθανάσιος Διάκος, ο γερο-Σαμουήλ στο Κιούγκι του Σουλίου, οι χιλιάδες άγνωστοι ιερωμένοι και μοναχοί, ο Κοσμάς ο Αιτωλός ο επίσκοπος των Σαλώνων, ο Επίσκοπος Τρικάλων Διονύσιος ο επιλεγόμενος Σκυλόσοφος που αναφέραμε ήδη και τόσοι άλλοι γνωστοί και άγνωστοι επώνυμοι και ανώνυμοι ιερωμένοι είναι το παράδειγμα. Αναφέραμε ήδη τους 7 πατριάρχες που φονεύτηκαν μόνο κατά την ογδόη εξέγερση του γένους στα 1689. Άλλα δεν είναι μόνο αυτοί βέβαια. Την ίδια μέρα π.χ. που απηγχονίστηκε ο Πατριάρχης Γρηγόριος άλλοι 3 ιεράρχες είχαν την ίδια τύχη: Ο Εφέσου Διονύσιος, ο Αγχιάλου Ευγένιος και ο Νικομηδείας Αθανάσιος. Οχτώ μέρες αργότερα και ο Κύριλλος Ανδριανουπόλεως και μέχρι τις 3 Μαΐου 1821 ακολούθησαν οι επίσκοποι, Μυριουπόλεως, Ανδριανουπόλεως, Δέρκων, Θεσ/νικης και Τυρνάβου.

Και δεν είναι μόνο οι προσωπικές θυσίες των λειτουργών της που πρόσφερε η Εκκλησία στο υπόδουλο έθνος. Είναι και άλλα. Ας θυμηθούμε π.χ. το περιφήμο κρυφό σχολείο για το οποίο δεν χρειάζονται ιδιαίτερες αναλύσεις για την προσφορά του. Ας θυμηθούμε τον Κοσμά τον Αιτωλό που κράτησε άσβεστη την ελληνική ιδέα στην Ήπειρο. Ας θυμηθούμε ακόμα τα προνόμια του Πατριάρχη που πήρε από τον Σουλτάνο και που δεν ήταν μόνο θρησκευτικά αλλά και πολιτικά πάνω στους υπόδουλους Έλληνες. Είναι χαρακτηριστικό για τα προνόμια αυτά το γεγονός ότι ήδη την τέταρτη κιόλας μέρα της αλώσεως της Πόλης ο Μωάμεθ ο Πορθητής εγκατέστησε στο θρόνο τον Πατριάρχη Γεννάδιο εξοπλισμένο με βεράτια και δικαιώματα για να διοικεί τους ραγιάδες. Ας θυμηθούμε επίσης την Πατριαρχική ακαδημία γνωστή σαν Μεγάλη του Γένους Σχολή που ίδρυσε ο Γεννάδιος ένα μόλις χρόνο μετά την άλωση δηλ. το 1454 και που τόσο ρόλο έπαιξε στα ελληνικά γράμματα του ακλαβωμένου γένους και κοντά σ' αυτή τη σχολή, τις τόσες άλλες σχολές και σχολεία που χτίσανε οι διάφοροι δεσποτάδες και άλλοι αγωνισταί σ' όλα τα μέρη της Ελλάδος από τη Χίο ως τα Γιάννινα κι από τη Ζαγορά του Πηλίου ως τη Σπάρτη. Ας θυμηθούμε τέλος τις προσπάθειες εξισλαμισμού που κατέβαλαν οι Τούρκοι και την αντίσταση των ιερωμένων. Μάλιστα ο Σουλτάνος Μουράτ ο Γ' το 1574-75 διέταξε όλοι οι Έλληνες να φοράνε πένθιμα, χαρακτηριστικά ρούχα για να διακρίνονται από τους άλλους και να εξοντώνονται ευκολώτερα. Δηλαδή κάτι σαν το άστρο του Δαβίδ που υποχρέωναν οι Χιτλερικοί τους Εβραίους να φοράνε στα ρούχα τους. Ο τότε Πατριάρχης Ιερεμίας ο Β' αντέστη, εξορίστηκε και

καθαιρέθηκε, αλλά το Τουρκικό σχέδιο τελικά δεν πέρασε. Σ' αυτὸν μάλιστα τὸν Πατριάρχη οφείλεται η ίδρυση του Φαναριού, της γνωστῆς δηλ. συνοικίας της Κων/πόλεως που μάζεψε γύρω της όλη την τότε αριστοκρατία των Ελλήνων. Αυτό έγινε γιατί ο Πατριάρχης αυτός υποχρεώθηκε από τον Σουλτάνο να ζήσει ως το θάνατο του καθηρημένος στο εκκλησάκι Ἀγιος Γεώργιος της συνοικίας αυτής και μάζεψε έτσι σιγά - σιγά γύρω του όλους τους επιφανείς έλληνες.

Λαμπρούς ιεράρχες και ιερωμένους θα δούμε όμως και στις τάξεις των Ελλήνων της διασποράς, όταν περάσουμε στον παράγοντα αυτό.

2. Λαός

Περνώντας όμως τώρα στον δεύτερο παράγοντα που συνέβαλλε στην ιστορική νομοτέλεια της εθνικής μας παλιγγενεσίας, δηλ. στον σκλαβωμένο Ελληνικό λαό είναι φανερό ότι κάθε ιδιαίτερη ανάλυση στο σημείο αυτό περιτεύει. Ο απλός λαός στάθηκε πράγματι ο κύριος κορμός της όλης διεργασίας. Ήταν το ίδιο το έθνος, η ίδια ελληνική ιδέα και τροφοδότησε με σάρκα και αἷμα όλες τις εξεγέρσεις. Ο κλέφτης και ο αρματωλός ήταν βγαλμένος από τα σπλάχνα του. Οι περιφημοί καπετάνιοι και οι καπετάνισσες το ίδιο. Ο απλός αγωνιστής, τα άτακτα συχνά στίφη, οι φλογεροί πατριώτες, οι δημογέροντες και οι προύχοντες, οι ναυτικοί και οι μπουρλοτιέρηδες, η Μπουμπουλίνα και η κυρα-Φροσύνη - όλοι αυτοί ήτανε ο ελληνικός λαός, σκλαβωμένος, ραγιάς αλλά ασύχαστος, ανήσυχος, έτοιμος να ξεσηκωθεί. Αν δεν είχε πάρει το όπλο στο χέρι, αν δεχότανε μοιρολατρικά την καταδίκη του τότε ο Κολοκοτρώνης και οι Παπαφλέσσας δεν έφταναν για να ελευθερώσουν το έθνος. Γιατί δεν θα βρίσκανε χέρια να πολεμήσουν, σπίτια για καταφύγιο, τροφή για τις ανάγκες τους, συμπαράσταση, βοήθεια.

Έτσι λοιπόν χωρίς ιδιαίτερες αναλύσεις, είναι φανερό ότι ο απλός, ανώνυμος ελληνικός λαός ακόμα και σαν γυναικόπαιδα που κουβαλούσανε βόλια στα μετερίζια, είναι ο δεύτερος αξιολογικά παράγοντας που διαμόρφωσε αποφασιστικά την ιστορική νομοτέλεια της εθνικής μας παλιγγενεσίας.

3. Οι ξένοι

Ο τρίτος ήταν οι ξένοι. Θα τους ονομάσουμε γενικά «ξένους» αλλά θα τους χωρίσουμε σε δύο κατηγορίες. Στους φιλέλληνες και στις πολιτικές δυνάμεις.

Αυτές οι τελευταίες (οι πολιτικές δυνάμεις) δεν ήταν τίποτε άλλο παρά οι μονάρχες, οι βασιλείς, οι κυβερνήσεις, υπουργοί και τέτοιες πολιτικές δυνάμεις ή προσωπικότητες που συνέβαλλαν αρνητικά ή θετικά στη μοίρα της Ελλάδας.

Όπως είδαμε ήδη, σχεδόν όλες οι εξεγέρσεις είχανε πίσω τους κάποια ξένη δύναμη. Ακόμη και η Φιλική Εταιρεία μια τέτοια «ξένη δύναμη» επικαλέστηκε για να οργανώσει τους Έλληνες. Γενικά μπορούμε να πούμε ότι η προσφορά τους στην απελευθέρωση της χώρας ήταν αποφασιστική. Όχι βέβαια γιατί νοιαζόταν για την Ελλάδα. Κάθε άλλο. Άλλα γιατί έτσι ταίριαζε στα σχέδια τους. Συχνά αιματοκυλούσανε τη χώρα μας μόνο και μόνο για να πετύχουν κάποιο δικό τους σκοπό. Ωστόσο στις τάξεις των ξένων μπορούμε να βρούμε και καθαρά φιλελληνικές προσωπικότητες που δείχνανε συμπάθεια για την Ελλάδα, πέρα από πολιτικές σκοπιμότητες. Λαμπρό παράδειγμα εδώ είναι ο Αγγλος Τζώρτζ Κάνιγκ, πρωθυπουργός που ανέλαβε την εξουσία στη χώρα του σε μια κρίσιμη καμπή για την Ελλάδα. Την ώρα δηλ., που ο Ιμπραήμ-πασάς κατέπνιγε και την τελευταία αντίσταση των Ελλήνων στην Πελοπόννησο σκοτώνοντας τον Παπαφλέσσα στο Μανιάκι. Στείλανε τότε οι δυνάμεις τον Γάλο Μαιζόν (άλλος φιλελληνας αυτός) με 14.000 στρατό και τον εκδίωξε. Αμέσως κατόπιν η ναυμαχία του Ναυαρίνου έφερε την τελική εκδίωξη των Τούρκων από την Ελλάδα. Και το πρώτο ελληνικό κράτος δεν άργησε να συσταθεί. Γενικά μπορούμε να πούμε ότι οι λεγόμενες «ξένες δυνάμεις» ήταν πάντα αναμειγμένες στο ελληνικό ζήτημα και είναι ένας αποφασιστικός παράγοντας στις εξελίξεις που σημειώθηκαν, άλλοτε αρνητικά και άλλοτε θετικά.

Η άλλη πλευρά των ξένων είναι οι φιλέλληνες που είτε ήρθαν εδώ να πολεμήσουν και γενικά να βοηθήσουνε, είτε βοηθήσανε με τον τρόπο τους από την πατρίδα τους που ζούσανε. Και στη μια και στην άλλη περίπτωση πάντως μπορούμε να πούμε ότι η συμβολή τους δεν ήταν μεγάλη και πάντως όχι αποφασιστικής σημασίας, με μόνη εξαιρεση την ξένη κοινή γνώμη που ασκούσε με τον γνωστό ανώνυμο ας το πούμε έτσι τρόπο πίεση στις κυβερνήσεις για μια ευνοϊκή στάση εναντί της Ελλάδος. Εν πάσῃ περιπτώσει οι ξένοι εθελοντές που ήρθαν εδώ ήταν λίγοι σχετικά και τον αγώνα των κάνανε οι Έλληνες αγωνιστές. Εδώ συγκαταλέγονται δύο λαμπρά ονόματα φιλελλήνων ο Λόρδος Μπάϋρον και ο αυστριακός Μάγιερ που μολονότι δεν πολεμήσανε οι ίδιοι, εν τούτοις ο ερχομός τους στην Ελλάδα ήταν σημαντικός. Ο Μάγιερ ήταν αυτός που εξέδιδε στο πολιορκημένο Μεσσολόγγι την πρώτη ισως ελληνική εφημερίδα. Αντίθετα οι φιλέλληνες που

αγωνίστηκαν στην πατρίδα τους για την Ελλάδα ήταν περισσότεροι, και η συμβολή τους αξιολογώτερη. Ο Γκαίτε και ο Βίκτωρ Ουγκώ είναι τα πιό λαμπρά ονόματα - όχι όμως και τα μοναδικά - που μπορούν ν' αναφερθούν πρόχειρα εδώ, μολονότι αυτά τα δύο μεγάλα ονόματα δεν δείχανε τον συνεπή φιλελληνισμό που δείχανε άλλοι λιγότερο γνωστοί.

4. Η διασπορά

Ο τέταρτος παράγοντας είναι οι Έλληνες της διασποράς. Είναι αυτοί που δεν πολεμήσανε βέβαια με τα καριοφίλια σε κάποιο μετερίζι, μολονότι και αυτό έγινε σε αρκετούς από αυτούς, αλλά που ζώντας στην ξενητεία δεν ξεχνούσανε το σκλαβωμένο γένος. Πολλοί από αυτούς φεύγανε κυνηγημένοι από το χωριό τους για να μην θανατωθούν από τους Τούρκους, άλλοι φύγανε για σπουδές και δεν ξαναγυρίσανε, άλλοι για δουλειές, για εμπόριο, για επιχειρηματική δράση. Κι' εκεί που εγκαταστανόταν αρχίζανε τον αγώνα για την πατρίδα. Ξεσηκώνανε την ξένη κοινή γνώμη, πιέζανε τις κυβερνήσεις, μαζεύανε χρήματα για τον αγώνα, καταλάμβαναν ύπατα αξιώματα, κάνανε προπαγάνδα, τυπώνανε βιβλία, στέλνανε βοήθεια κάτω στην πατρίδα, περιέθαλπαν τους διωγμένους αδελφούς τους.

Είναι χαρακτηριστικό το χρονικό που βρέθηκε στη Γερμανική πόλη Tübingen (Τυβίγγη) και που λέει: «...μηνός Αυγούστου εικοστή εβδόμη χιλίου πεντακοσιού - ογδοηκοστού - έκτῳ έτη» (1586) αφικόντο δύο Έλληνες, ο Κων/νος Αστέλας ο Κων/πολίτης και ο Μανουήλ Μουσικίος Αθηναίος... φέροντες συστάσεις Ελλήνων πατριαρχών... αιτία της δυστυχίας αυτών ήτο ότι κρύφα δραπετεύσαντες χριστιανούς παρά των Τούρκων παρ' αυτοίς είχον αποκρύψει...» Δηλαδή αυτοί οι δύο καλοί Έλληνες κρύβανε στην πατρίδα τους άλλους Έλληνες που δραπετεύανε από τις τουρκικές φυλακές, ώσπου στο τέλος αναγκαστήκανε και οι ίδιοι να δραπετεύσουν για την Τυβίγη γιατί προφανώς οι Τούρκοι είχαν ανακαλύψει τη δράση τους.

Μαζεύανε χρήματα οι Έλληνες της διασποράς όπως είπαμε. Το 1560 π.χ. είχε δημιουργηθεί στη Ζάκυνθο ένα ταμείο εξαγοράς αιχμαλώτων Ελλήνων γιατί όπως είναι γνωστό οι Τούρκοι δυνάστες δεν αρνιότανε το πεσκέσι και το ρουσφέτι σε τέτοιες περιπτώσεις.

Τυπώνανε επίσης βιβλία, καλλιεργούσανε τα γράμματα και τις επιστήμες, στήνανε τυπογραφεία, σπουδάζανε και συχνά γυρνούσανε να χτίσουν σχολεία στο υπόδουλο γένος.

Η Φλωρεντία το 16ο αιώνα ονομαζότανε η Αθήνα της Δύσεως ή η Νέα Αθήνα. Ονομαστοί ήταν τα χρόνια εκείνα οι Έλληνες διανοούμε-

νοι Μάξιμος Γραικός που έδρασε κυρίως στη Ρωσία και τα Βαλκάνια, και στην Ιταλία ο Εμμανουήλ Χρυσολωράς, ο Δημ. Θεσσαλονικεύς, ο Γεώργιος Γεμιστός ή Πλήθων και άλλοι. Μάλιστα ο Ιταλός Λεοπάρδης αναφέρει με θαυμασμό: «Οι Έλληνες και μετά την πτώση της πατρίδας των εγένοντο εκ νέου πνευματικοί καθηγεμόνες της Ευρώπης...» Τα ίδια λόγια αναφέρει περίπου και ο γερμανός Κρουμπάχερ. Ιδού τώρα και μερικά άλλα ονόματα, λαμπρά και φημισμένα.

Χριστόφορος Αγγελλος 1638 που συνελήφθη σαν κατάσκοπος Ισπανός στην Αθήνα, τόσκασε στην Αγγλία και εκεί ξεσήκωσε την κοινή Γνώμη κατά των Τούρκων.

Ευγένιος Βούλγαρης (1716-1806) επίσκοπος Σλαβονίου και Χερσώνος στα Βαλκάνια. Πολυμαθέστατος, σοφώτατος, φλογερός αγωνιστής, με πλήθος συγγραμάτων, πραγματειών και άλλων κειμένων.

Νικηφόρος Θεοτόκης (1736-1800) διάδοχος στην ίδια επισκοπή του Βούλγαρη. Το ίδιο πολυμαθέστατος, φιλόσοφος, φωτισμένος.

Ανθιμός Γαζής (1758-1828) που έδρασε στη Βιέννη, Βενετία και Κων/πολη. Αρχιμανδρίτης και ψυχή της επαναστάσεως στη Θεσσαλία, έγραψε πολλά συγράμματα.

Γρηγόριος Κωνσταντάς συγχωριανός του Γαζή (από τις Μηλιές Βόλου) και σύγχρονος με την ίδια δράση.

Νεόφυτος Βάμβας αρχιμανδρίτης από τη Χίο (1770-1855). Έδρασε στο Βουκουρέστι και στο Παρίσι με τον Κοραή. Πέθανε καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της απελευθερωμένης πλέον Αθήνας.

Νεόφυτος Δούκας αρχιμανδρίτης (1760-1845) από το Ζαγόρι. Έδρασε κι αυτός στο Βουκουρέστι και στη Βιέννη...

Ας προσθέσουμε εδώ τον **Θεόφιλο Καΐρη** και τον **Κων/νο Οικονόμο** εξ Οικονόμων σύγχρονοι των άλλων. Και ας κλείσουμε τον σύντομο αυτό κατάλογο με τα δύο λαμπρά τέκνα των Ελλήνων της διασποράς τον **Ρήγα Φεραίο** και τον **Άδαμαντιο Κοραή**. Γι' αυτούς δεν χρειάζεται νομίζω να πούμε τίποτε. Είναι αρκετά γνωστοί. Το ίδιο επίσης δεν χρειάζεται να πούμε τίποτε και για ένα άλλο λαμπρό όνομα που έδρασε στο πολιτικό πεδίο, τον **Ιωάννη Καποδιστρία**, που έφτασε να γίνει υπουργός εξωτερικών της Ρωσίας και μετέπειτα ο πρώτος κυβερνήτης της Ελλάδος.

Στο στρατιωτικό πεδίο τέλος έχομε ένα άλλο λαμπρό όνομα - όχι ίσως το μοναδικό: τους αδελφούς **Υψηλάντη**.

Ας προσθέσουμε τέλος εδώ πως υπήρχαν ονομαστές και λαμπρές σχολές στο Βουκουρέστι, στο Ιάσιο, στη Σόφια και άλλου. Στα μέρη αυτά άλλωστε ανθίσανε αντίστοιχες Ελληνικές παροικίες.

5. Οι Φαναριώτες

Υπάρχουν τέλος και οι Φαναριώτες σαν ένας πέμπτος και μείον λόγος παράγοντας που συνέβαλλε στην εθνική παλιγγενεσία. Ειπαλόγος ότι σαν Φαναριώτες νοείται εδώ το σύνολο των επιφανών Ελλήνων που κατέλαβαν αξιώματα κοντά στον Σουλτάνο. Αυτό ήταν εφικτό για το λόγο ότι τα στελέχη από τους Τούρκους λείπανε, ενώ ετούτοι ήτανε μορφωμένοι και με Ευρωπαϊκή νοοτροπία. Ήταν ο σουλτάνος συχνά τους χρησιμοποιούσε. Αναφέρεται μάλιστα ότι υπήρξε και κάποιος σουλτάνος απόγονος Ελλήνων. Πάντως οι Φαναριώτες καταλάβανε υψηλά αξιώματα και μαζί με τον εκάστοτε Πατριάρχη επηρεάζανε συχνά τις Ελληνικές υποθέσεις. Δεν είναι ίσως πολύ γνωστό αλλά αυτοί υποστηρίζανε την «λευκή» «πολιτική» επανάσταση, σε αντίθεση με τους οπλαρχηγούς (Κολοκοτρώνης κλπ) της κύριας Ελλάδος που υποστηρίζανε την στρατιωτική επανάσταση, η οποία και έγινε άλλωστε στο τέλος.

Υποστηρίζανε δηλ. οι Φαναριώτες ότι σιγά - σιγά θα αποροφούσανε το Τουρκικό κράτος (την τουρκική αρχή καλύτερα) σε τέτοιο βαθμό ώστε στο τέλος ο μόνος Τούρκος που θ' απόμενε στα αξιώματα θα ήταν ο Σουλτάνος. Η άποψη δεν ήταν παράλογη. Ήταν απλώς τολμηρή και θα χρειαζότανε χρόνο για να γίνει πραγματικότητα - αν γινότανε κάποτε. Μην ξεχνάμε όμως ότι και η περιλαμπρη Βυζαντινή Αυτοκρατορία κάπως έτσι γεννήθηκε. Μέχρι περίπου τον Κων/νο το Μεγάλο και τη μητέρα του Αγία Ελένη, το κράτος ονομαζότανε επίσημα «Αγία δυτική ρωμαϊκή αυτοκρατορία» γιατί ήταν πράγματι ρωμαϊκή κτήση. Σιγά - σιγά όμως τα πάντα περήλθαν στους 'Ελληνες - στο τέλος ακόμα και ο ίδιος ο αυτοκράτορας. Γιατί λοιπόν να μην γίνει και ο Σουλτάνος κάποτε 'Ελληνας; Αυτή ήταν η άποψη των Φαναριώτων. Καλή-κακή ωστόσο δεν επικράτησε. Αυτό δεν μειώνει όμως τη συμβολή του Φαναριού στην όλη διεργασία της παλιγγεννεσίας μας. Οι Φαναριώτες προσφέρανε πράγματι ένα σημαντικό λιθάρι στο όλο οικοδόμημα.

Η Φιλική Εταιρεία

Έτσι φτάσαμε στην στρατιωτική επανάσταση το 1821. Αυτή την οργάνωσε με συνέπεια τώρα πια η Φιλική Εταιρεία. Οι έντεκα επαναστάσεις που προηγήθηκαν, οι 5 κυριώτεροι παράγοντες που συνήργησαν και ίσως ακόμα ένας έκτος, δηλαδή η εσωτερική αυτο-φθορά της Οθωμανικής αυτοκρατορίας φέρανε την χρονική πια αποκορύφωση της ιστορικής νομοτέλειας που χαρακτηρίζει την εθνική μας

παλιγγεννεσία. Τα πράγματα ήταν ώριμα πια, σχεδόν «φυσιολογικά», σχεδόν «μοιρολατρικά» θα λέγαμε. Ήταν ακόμα ώριμα και για μια «Φιλική Εταιρία». Γιατί ως τώρα τα πράγματα ήταν λίγο ή πολύ ασυντόνιστα. Έπρεπε κάποιος συντονιστής να βρεθεί που θα συνένωνε όλες αυτές τις εξεγέρσεις σ' ένα γενικό ξεσηκωμό. Κι αυτός ήταν η Φιλική Εταιρεία.

Έτσι ο Σκουφάς, ο Ξάνθος και ο Τσακάλωφ θέσανε τον θεμέλιο λιθό το 1814. Ένα χρόνο πιο μπροστά, το 1813 είχε γίνει στην Αθήνα η Εταιρεία Φιλομούσων, χωρίς όμως επιτυχία. Η Φιλική Εταιρεία αντίθετα είχε αστραπαιαία επιτυχία. Μέσα σε 2 μήνες π.χ. αναφέρεται χαρακτηριστικά ένας απλός παπάς κάποιου χωριού που δεν έμεινε το όνομα του, εμύήσε στη Φιλική Εταιρία 15 χιλιάδες μέλη.

Γενικά στη Φιλική Εταιρεία εμυήθησαν σχεδόν όλοι οι σημαίνοντες Έλληνες και χιλιάδες απλοί πολεμιστές και πολίτες. Είναι γνωστά τα πράγματα άλλωστε για την οργάνωση αυτή και δεν χρειάζεται να επεκταθούμε. Οι ανώτερες βαθμίδες της ήταν ο «ποιμένας» και ο «ιερέας». Οι κατώτερες ο «αδελφοποιός» και ο «συστημένος».

Για να μην μακρυγορούμε η Φιλική Εταιρεία ήταν το επιστέγασμα και ο αναγκαίος συντονιστής της τελικής εξεγέρσεως. Το πλήρωμα του χρόνου είχε έρθει. Η ιστορική νομοτέλεια πλησίαζε στην αιχμή της. Το γένος θα βρισκε την δικαιώση του.

Τότε ήταν που η Αγία Λαύρα έδωσε το έναυσμα. Ο αγώνας άρχιζε ο τελικός αυτή τη φορά. Μέχρι τότε ο λαϊκός βάρδος τραγουδούσε πικρά:

Ακόμα τούτη την άνοιξη ραγιάδες - ραγιάδες
τούτο το καλοκαίρι Μωριά και Ρούμελη

Τώρα όμως οι ελπίδες ήταν ολοκληρωμένες αλλά ο αγώνας ήταν άνισος και τραχύς. Άλλοτε γονάτιζε ο Έλληνας, άλλοτε ο Τούρκος. Ο λαϊκός βάρδος τραγουδούσε με την ίδια πίκρα όμως και για τους δύο. Όταν το πάθημα ήταν του Έλληνα τραγουδούσε:

Εσείς πουλά των Γρεβενών - κι αηδόνια του Μετσόβου
Φέτος να μη λαλήσετε-παρά να βουβαθείτε
τον Κατσαντώνη πιάσανε και στον Αλή τον πάνε...

Κι όταν πάθαινε ο Τούρκος - πάλι μια πικρή μελαγχολία χαρακτήριζε το τραγούδι του:

Κλείσαν οι στράτες του Μωριά - κλείσαν και τα Δερβένια
κλαίνε τα χάνια γι' άλογα - και τα τζαμιά γι' αγάδες
κλαίει και μια Χανούμισσα - για το μοναχογιό της...
τον γιό της τον Κιαμήλ-μπεή - και τον Κιαμήλ εφέντη...

Κι έτσι σιγά - σιγά ολοκληρώθηκε η εθνική μας παλιγγεννεσία.
Και το γένος μας βρήκε ξανά τη λευτεριά του...

Ευχαριστώ